

PAVEL KRAFL

Brno

STATUT *DE HIIS AUTEM***W RĘKOPISIE ARCHIWUM ZIEMI MORAWSKIEJ W BRNIE**

Zachowało się kilka średniowiecznych statutów prowincjonalnych gnieźnieńskiej prowincji kościelnej w postaci fragmentarycznej, nie umożliwiającej datowania. Chodzi o statuty Henryka KIETLICZA, statut *Crescente quottidie* (pierwsza i druga redakcja), oprócz tego chodzi o tekst, w skład którego wchodzi dziewięć artykułów, później dołączonych do statutów z 1285 r., następnie o statuty *De anno gracie*, *De decimis liberalibus* oraz fragment *De hiis autem*, znany również pod tytułem *De iniuriis clericis illatis*¹ Do tej pory nie wiedziano o tym, że statut *De hiis autem* zachował się również w średniowiecznym rękopisie Archiwum Ziemi Morawskiej w Brnie.

Fragment *De hiis autem* treścią nawiązuje do postanowień obu redakcji statutu *Crescente quottidie*, dotyczących przestępstw dokonanych na klerykach i prałatach. Został promulgowany prawdopodobnie jako reakcja na sytuację powstałą w diecezji wrocławskiej, jak wynika ze wzmianek o archiprezbiterach i archiprezbiteratach, jak nazywano w diecezji wrocławskiej (w przeciwieństwie do pozostałych diecezji metropolii gnieźnieńskiej) dziekanów i dekanaty. Dochował się w dokumencie arcybis-

---

¹ O średniowiecznych synodach i statutach prowincjonalnych pisali: T. GROMNICKI, *Synody prowincjonalne oraz czynności niektórych funkcjonariuszów apostołskich w Polsce do r. 1357*, Kraków 1885; W. ABRAHAM, *Studia krytyczne do dziejów średniowiecznych synodów prowincjonalnych Kościoła polskiego* (Studia i Materiały do Historii Ustawodawstwa synodalnego w Polsce [dalej: SMHUSP] 5), Kraków 1917; I. SUBERA, *Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich*, Warszawa 1981; P. KRAFL, *Přehled provinciálních synod Hnězdná z let 1206–1503*, „Slovanské historické studie” 25 (1999), s. 5–34; W. URUSZCZAK, *Ustawodawstwo synodów Kościoła katolickiego w Polsce w XIII i XIV wieku*, CPH 51 (1999), nr 1–2, s. 133–148; P. KRAFL, *Provinciální synody hnězdenské církevní provincie do začátku 16. století*, PK 43 (2000), s. 37–78; TENŽE, *Legátská statuta pro Polsko a provinciální statuta Hnězdná do konce 15. století*, „Sborník archivních prac” 51 (2001), s. 395–438. O edycjach statutów prowincjonalnych zob.: R. HUBE, *Antiquissimae constitutiones synodales provinciae Gnesnensis*, Petropoli 1859; A.Z. HELCEL (wyd.), *Starodawne prawa polskiego pomniki* (dalej: SPPP), t. I, Warszawa 1856, s. 329–428; F. PIEKOSIŃSKI (wyd.), *Kodeks dyplomatyczny wielkopolski obejmujący dokumenta tak już drukowane, jak dotąd nie ogłoszone sięgające do roku 1400* (dalej: KDW), t. I–V, Poznań 1877–1908; J. FIJAŁEK, A. VETULANI (wyd. z materiałów przysposobionych przez B. Ulanowskiego), *Statuty Synodalne Wieluńsko-Kaliskie Mikołaja Trąby z r. 1420*, SMHUSP 4, Kraków 1915–1920–1951.

kupa gnieźnieńskiego Janusza SUCHYWILKA z 4 maja 1381 r., opublikowanego z inicjatywy kapituły wrocławskiej. Fragment ten wydał któryś z jego poprzedników na stolicy metropolitalnej. Dokument ten był drukowany dwukrotnie: po raz pierwszy przez Antoniego Zygmunta HELCELA według dwóch odpisów w rękopisie *Liber niger* kapituły wrocławskiej, a po raz drugi w Kodeksie Wielkopolskim przez Franciszka PIEKOSIŃSKIEGO na podstawie oryginału znajdującego się w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu² Helcel w swojej edycji przypisał ten fragment synodowi abpa Jakuba ŚWINKI z 14 października 1290 r. Datowanie Helcela na 1290 r. przejął T. GROMNICKI³. Helcel jednakże nie wykluczył datowania na lata 1357–1373⁴. Ramy czasowe wyznaczają daty: data promulgacji Synodyku Jarosława SKOTNICKIEGO, który nie obejmuje statutu (1357), oraz rok objęcia stolicy arcybiskupiej przez Janusza Suchywilka (1374). Z wnioskami końcowymi zgadza się W. ABRAHAM⁵.

W zbiorze rękopisów Muzeum Franciszka w Brnie, złożonym obecnie w Archiwum Ziemi Morawskiej w Brnie (G 11), znajduje się pod sygnaturą 611 rękopis zawierający w większości teksty związane ze Śląskiem. Rękopis pochodzi z II poł. XIV w. i I poł. XV w. Zawiera *Tractatus de interdicto* Johannisa CALDERINIEGO, odpisy dokumentów łacińskich i niemieckich, przy czym odbiorcami wielu z nich byli książęta śląscy oraz kapituła wrocławska⁶. Pomędzy odpisami dokumentów znajdują się dwa instrumenty notarialne, transsumujące tekst statutu *De hiis autem*. Pierwszy z instrumentów notarialnych to ogólnie znany i wyżej wspomniany dokument wydany z inicjatywy zarządców biskupstwa oraz kapituły wrocławskiej w dniu 4 maja 1381 r. w Uniejowie. Statut ten arcybiskup gnieźnieński Janusz kazał transsumować z inicjatywy kapituły wrocławskiej już 15 stycznia 1381 r. (w rękopisie drugi instrument notarialny). W załączniku można odnaleźć edycję instrumentów notarialnych przygotowanych według dotąd nieznanego odpisu w rękopisie Archiwum Ziemi Morawskiej w Brnie, G 11, sygn. 611 (a przede wszystkim dotąd nie opublikowany dokument ze stycznia 1381 r. — nr 1). Oba instrumenty notarialne są dowodem istnienia księgi urzędowej z odpisami statutów (*liber statutorum*) przy średniowiecznym metropolitalnym kościele katedralnym w Gnieźnie⁷

² SPPP 1, s. 387, 414–415; KDW 3, nr 1787, s. 506.

³ GROMNICKI, *dz. cyt.*, s. 215.

⁴ SPPP 1, s. 340.

⁵ ABRAHAM, *dz. cyt.*, s. 53.

⁶ Zob.: M. TOŠNEROVÁ (red.), *Průvodce po rukopisných fondech v České republice*, t. II: *Rukopisné fondy archivů v České republice*, Praha 1998, s. 60, nr 13; S. PETR, *Středověké literární rukopisy v Moravském zemském archivu v Brně*, „Časopis Matice moravské” 119 (2000), s. 144–145, 171, nr 14.

⁷ Por. KRAFL, *Provinciální synody*, s. 73. Podobne instrumenty notarialne, transsumujące postanowienia synodu i dokumentujące istnienie *liber statutorum* w katedrach, znane są również np. z diecezji w Ołomuńcu; P. KRAFL, *Notářský instrument Petra, kdysi Jakubova z Kroměříže, z 21. ledna 1387*, „Listy filologické” 122 (1999), s. 202–204; TENŽE, *Diecézní zákonodárství na Moravě v prvním půlstoletí po vzniku české církevní provincie*, „Mediaevalia historica Bohemica” 7 (2000), s. 124, 128.

1. 15 stycznia 1381 roku, Łowicz

Jan, arcybiskup gnieźnieński, instrumentem notariusza publicznego Volimira, niegdyś Pawła z Kiki, kleryka diecezji gnieźnieńskiej, zatwierdza z inicjatywy kapituły wrocławskiej brzmienie statutu prowincjonalnego *De hiis autem*.

Cop. Lat. in cod. ms. saec. XIV–XV, Moravský zemský archiv Brno, G 11 Sběrka rukopisů Františkova muzea v Brně, sign. 611, f. 30v–31v.

[Statutum de interdicto observando in captione prelati sub sigillo archiepiscopi^a.]

In nomine Domini amen. Noverint universi, quod coram nobis Johanne, archiepiscopo Gnesnensi¹, pro parte venerabilium virorum, fratrum nostrorum, dominorum, capituli Wratislaviensis, eorum mediantibus litteris sigillo minori capituli eiusdem sigillatis, humiliter extitit supplicatum, quatenus statutum provinciale a nostris antecessoribus editum, quod incipit „De hiis autem”, quod in libro statutorum huiusmodi nostre curie post statutum de captivitate et wlneracione clericorum provincie Gnesnensis, scilicet „Crescente quotidie malicia perversorum etc.”², sequitur et quod, ut dicitur, in civitate et dyocesi Wratislaviensi inter statuta autentica provincialia non habetur, sub nostro sigillo et manu publica decernere dignaremur. Nos igitur petitioni ipsius capituli in hac parte rationi consonam reputantes, dictum statutum ex dicto libro statutorum nostre curie sub nostro sigillo et sub manu publica discreti viri Volimiri quondam Pauli de Kyky³, clerici Gnesnensis dyocesis, notarii publici, eis scribi, transsummi, publicari et dari fecimus cum effectum et fideliter, cuiusquidem statuti tenor dinoscitur fore talis: „De hiis autem, qui pontifices, prelatos alios ve canonicos ceterosque clericos capiunt, wlnerant vel occidunt, venerabilium patrum Fulconis⁴ et Jacobi⁵, archiepiscoporum Gnesnensium, remedium accedit sub huius verbis: Quodsi episcopum capi contigerit, wlnerari vel occidi, generalem interdictum in tota provincia observetur, in alio prelato vel canonico cathedralis ecclesie, si predicta fuerunt perpetrata, in tota dyocesi generaliter cessabitur a divinis, si autem circa plebanum vel aliam personam ecclesiasticam, religiosam vel secularem similia fuerint attemptata, in toto archipresbyteratu, si vero ipsum archipresbyterum predictas iniurias pati contigerit, in toto archidiaconatu cessabitur a divinis, si res ipsorum capi contigerit et ad locum aliquem deduci, locus, in quo rapiuntur et in quo detinentur, debeat subiacere ipso facto ecclesiastico interdicto” In quorum fidem et testimonium omnium premissorum nostrum sigillum maius presentibus est appensum. Acta sunt hec Lovicz⁶ Gnesnensis dyocesis XV die mensis ianuarii hora IX vel quasi, indiccione quarta, anno Domini M° CCC° octuagesimo primo presentibus honorabilibus viris dominis Johanne, archidiacono Gnesnensi, Benedicto, preposito sancti Johannis et officiale Gnesnensi, Johanne Lanciensi, Bronislao Curzeloviensi⁷, Vincencio Uneviensi⁸, Andrea Welunensi⁹, dicte Gnesnensis dyocesis ecclesiarum prepositis, Bertoldo de Camen, canonico Gnesnensi et nostre curie vicecancellarii¹⁰, Mathia, nostro thesaurario, et Martino de Bankowo¹¹, canonico Lanciensi¹² et aliis pluribus testibus ad premissa.

Wolimirus quondam Pauli de Kyky, clericus Gnesnensis dyocesis, notarius in premissis.

Adscriptum in margine inferiori.

¹ Jan Suchywilk, archiepiscopus Gnesnensis⁸

Statutum archiepiscopi Fulconis (Pełkonis) de a. 1257 sive archiepiscopi Jacobi Świnka de a. 1287⁹

³ Kiki.

⁸ Zob. J. KORYTKOWSKI, *Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy od roku 1000 aż do roku 1821*, t. I, Poznań 1889, s. 650–680.

⁹ Zob. ABRAHAM, *dz. cyt.*, s. 47–52; HUBE, *dz. cyt.*, s. 8–13; SPPP 1, s. 357–358; J. SAWICKI, *Concilia Poloniae*, t. X, Wrocław–Warszawa–Kraków 1963, s. 328–329.

- ⁴ Pelka, archiepiscopus Gnesnensis (1232–1258)¹⁰
⁵ Jakub Świnka, archiepiscopus Gnesnensis (1283–1314)¹¹
⁶ Łowicz.
⁷ Bronisław, canonicus Gnesnensis, praepositus ecclesiae collegiatae in Kurzelów¹²
⁸ Wincenty, canonicus Gnesnensis et praepositus in Uniejów¹³
⁹ Wieluń.
¹⁰ Bertold de Kamień, canonicus Gnesnensis et Cracoviensis¹⁴
¹¹ Bankowo.
¹² Łęczyca.

2. 4 maja 1381 roku, Uniejów

Jan, arcybiskup gnieźnieński, instrumentem notariusza publicznego Volimira, niegdyś Pawła z Kiki, kleryka diecezji gnieźnieńskiej, zatwierdza z inicjatywy zarządców diecezji wrocławskiej i również inicjatywy kapituły wrocławskiej brzmienie statutu prowincjonalnego *De hiis autem*.

Cop. Lat. in cod. ms. saec. XIV–XV, Moravský zemský archiv Brno, G 11 Sbírka rukopisù Františkova muzea v Brně, sign. 611, f. 29v–30v¹⁵

[Instrumentum de interdicto observando in captione vel occisione prelatorum.]

In nomine Domini amen. Noverint universi, quod coram nobis Johanne, archiepiscopo Gnesnensi¹, constitutus honorabilis vir dominus Andreas de Lasziszcz, prepositus Rudensis², procurator et nomine procuratorio venerabilium virorum dominorum administratorum et capituli ecclesie Wratislaviensis a venerabili et devotissimo viro domino Johanne Albiphalonis, canonico Wratislaviensis³, principali in hac parte procuratore ad infrascripta sufficienter constituto substitutus, prout ex instrumentis publicis per discretos viros Leonardum, quondam Petri de Frankinstein, super procuracione dicti domini Johannis principalis procuratoris, ac per Volimirum, quondam Pauli de Kyky⁴, super substitutione huiusmodi, clericos et notarios publicos Wratislaviensis et Gnesnensis dyocesis, confectis vidimus contineri, humiliter supplicavit, quatenus statutum provinciale a nostris antecessoribus editum, quod incipit „De hiis autem”, quod in libro statutorum huiusmodi nostre curie post statutum de captivitate et wlneracione clericorum provincie Gnesnensis, scilicet „Crescente quotidie malicia perversorum etc.”⁵, sequitur et quod, ut dicitur, in civitate et dyocesi Wratislaviensi inter statuta autentica provincialia non habetur, sub nostro sigillo et manu publica et cum interposicione nostre auctoritatis et decreti decernere dignaremur. Nos igitur petitionem ipsius procuratoris in hac parte rationi consonam reputantes, dictum statutum ex dicto libro statutorum nostre curie coram nobis exhibito, sub nostro sigillo et sub manu publica discreti viri Volimiri, quondam Pauli de Kyky, clerici Gnesnensis dyocesis, notarii publici, scribi, transsummi, publicari et dari fecimus cum effectu et fideliter, cuiusquidem statuti tenor dinoscitur fore talis: „De hiis autem, qui pontifices, prelatos alios ve canonicos ceterosque clericos capiunt, wlnerant vel occidunt venerabilium patrum Fulconis⁶ et Jacobi⁷, archiepiscoporum Gnesnensium, remedium accedit sub

¹⁰ Zob. KORYTKOWSKI, *dz. cyt.*, t. I, s. 362–412; K.R. PROKOP, *Arcybiskupi gnieźnieńscy w tysiącleciu*, Kraków 2000, s. 69–72.

¹¹ Zob. KORYTKOWSKI, *dz. cyt.*, t. I, s. 453–505; PROKOP, *dz. cyt.*, s. 87–90; W. KARASIEWICZ, *Jakób II Świnka. Arcybiskup Gnieźnieński (1283–1314)*, Poznań 1948; T. SILNICKI, K. GOŁĄB, *Arcybiskup Jakub Świnka i jego epoka*, Warszawa 1956.

¹² Zob. J. KORYTKOWSKI, *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. I, Gniezno 1883, s. 83.

¹³ Zob. *Tamże*, t. IV, s. 304–305.

¹⁴ Zob. *Tamże*, t. II, s. 226.

¹⁵ SPPP 1, s. 387, 414–415 (wydrukowane według odpisów w *Liber niger* kapituły wrocławskiej); KDW 3, nr 1787, s. 505–506 (opublikowano na podstawie oryginału z archiwum kapituły wrocławskiej).

huiusmodi verbis: Quodsi episcopum capi contigerit, wlnerari vel occidi, generale interdictum in tota provincia observetur, in alio prelato vel canonico katedralis ecclesie, si predicta fuerint perpetrata, in tota dyocesi generaliter cessabitur a divinis, si autem circa plebanum vel aliam personam ecclesiasticam religiosam vel secularem similia fuerint attemptata, in toto archipresbyteratu, si vero ipsum archipresbyterum predictas iniurias pati contigerit, in toto archidiaconatu cessabitur a divinis, si res ipsorum capi contigerit et ad locum aliquem deduci, locus, in quo rapiuntur et in quo detinentur, debeat subiacere ipso facto ecclesiastico interdicto” Et quia transsumptum statuti prescripti cum originali in dicto libro statutorum, quod pro originali statutorum provincialium per nos et in nostra curia habitum est et habetur communiter, cum dicto Volimiro, notario publico, auscultatum diligentius per omnia invenimus concordare, nullo penitus addito vel diminuto, quod sensum dicti originalis statuti viciaret vel mutaret, huic instrumento publico et transsumpto nostram auctoritatem ordinariam duximus apponendam ex circa sciencia decernentes in hiis scriptis, quod huiusmodi transsumpto in antea plena fides adhibeatur in iudiciis et extra tamquam statuto originali predicto et perinde habeatur, servetur et teneatur ac si statutis provincialibus in ecclesia Wratislaviensi existentibus ab inicio fuisset insertum et quod plenum vigorem habeat, prout in sacris canonibus de statutis huiusmodi diffinitum est et premissum. In quorum fidem et testimonium omnium premissorum nostrum sigillum maius presentibus est appensum. Acta sunt hec in Uneow⁸ Gnesnensis dyocesis quarta die mensis maii hora nona vel quasi, indicione quarta, anno Domini M^o CCC^o octuagesimo primo, presentibus honorabilibus et discretis viris dominis Nicolao, cancellario Gnesnensi⁹, Vincencio Uneviensi¹⁰, Andrea Rudensi prepositis, Bertoldo de Kamen Gnesnensi¹¹, Martino Lanciensi¹² canonicis et Nicolao de Sovina¹³ plebano, testibus ad premissa.

Volimirus quondam Pauli de Kyky, clericus Gnesnensis dyocesis, notarius in premissis.

¹ Jan Suchywilk, archiepiscopus Gnesnensis¹⁶

Andrzej de Łaziska, praepositus ecclesiae collegiatae in Ruda¹⁷

³ Jan Albifali (Albifalonis), canonicus Wratislaviensis¹⁸

⁴ Kiki.

⁵ Statutum archiepiscopi Fulconis (Pełkonis) de a. 1257 sive archiepiscopi Jacobi Świnka de a. 1287¹⁹

⁶ Pełka, archiepiscopus Gnesnensis (1232–1258)²⁰

⁷ Jakub Świnka, archiepiscopus Gnesnensis (1283–1314)²¹

⁸ Ujniejów.

¹⁰ Wincenty, canonicus Gnesnensis et praepositus in Ujniejów²³

¹¹ Bertold de Kamień, canonicus Gnesnensis et Cracoviensis²⁴

¹² Martin de Bankowo, canonicus in Łęczycza²⁵

¹³ Sowina.

¹⁶ Zob. KORYTKOWSKI, *Arcybiskupi*, t. I, s. 650–680; PROKOP, *dz. cyt.*, s. 102–104.

¹⁷ Zob. W. PATYKIEWICZ, *Archidiakoniat wieluński — dokumenty*, CzWD 26–32 (1958), nr 9, s. 419.

¹⁸ Zob. G. SCHINDLER, *Das Breslauer Domkapitel von 1341–1417. Untersuchungen über seine Verfassungsgeschichte und persönliche Zusammensetzung* (Zur Schlesischen Kirchengeschichte 33), Breslau 1938, s. 150–151.

¹⁹ Zob. ABRAHAM, *dz. cyt.*, s. 47–52; HUBE, *dz. cyt.*, s. 8–13; *Starodawne prawa polskiego pomniki*, t. I, s. 357–358; SAWICKI, *dz. cyt.*, s. 328–329.

²⁰ Zob. KORYTKOWSKI, *Arcybiskupi*, t. I, s. 362–412; PROKOP, *dz. cyt.*, s. 69–72.

²¹ Zob. KORYTKOWSKI, *Arcybiskupi*, t. I, s. 453–505; PROKOP, *dz. cyt.*, s. 87–90; KARASIEWICZ, *dz. cyt.*; SILNICKI, GOŁĄB, *dz. cyt.*

²² Zob. KORYTKOWSKI, *Prataci*, t. III, s. 3.

²³ Zob. KORYTKOWSKI, *Prataci*, t. IV, s. 304–305.

²⁴ Zob. KORYTKOWSKI, *Prataci*, t. II, s. 226.

²⁵ Zob. *appendix* nr 1.

The Statute *De hiis autem* in a Manuscript of the Moravian Regional Archive in Brno

Summary

Several medieval provincial statutes of the Gniezno church province were preserved in the form of undated remnants. One of these is the fragment *De hiis autem*. With its content, the statute relates to the regulations of both versions of the statute *Cresente quottidie*, which concerns crimes against clerics and prelates. It evidently originated as a reaction to the situation which arose in the Wrocław diocese. It is documented as an insert of archbishop John's document of May 4th, 1381, which he issued at the prompting of the Wrocław chapter. The fragment was issued by one of John's archbishop predecessors. A determination of the time is given by the issuing date of the so called Synodyk of archbishop Jaroslaw Skotnicki, which is not included in the statute (1357) and by the year that Jan IV ascended the archbishop cathedra (1373). It is still not known that the statute *De hiis autem* is also preserved in a medieval document of the Moravian Regional Archive in Brno, G 11, sign. 611. Among the transcriptions of documents of a silesian character we can find two notarial instruments which were to transume the text of the statute *De hiis autem*. The first notarial instrument is the commonly known and above-stated document issued at the prompting of the administrator and the Wrocław chapter on May 4th, 1381 in Uniejow. However, the archbishop of Gniezno, Jan IV, already had the statute transumed at the prompting of the Wrocław chapter on January 15th, 1381 (second notarial instrument). Publications of both notarial instruments can be found in the appendix, particularly the yet unreleased and unknown documents from January 1381 (Appendix No.1).